

Johannesburg: 's werelds grootste, door mensen geschapen bos

Uitzonderlijk veel stadsbomen op een plek waar bomen oorspronkelijk niet voorkwamen

Sommige mensen beweren dat Johannesburg in Zuid-Afrika de meest 'groene' stad ter wereld is. Anderen trekken deze stelling in twijfel. Vast staat in ieder geval dat de stad sinds zijn oprichting eind negentiende eeuw zeer veel bomen heeft geplant, terwijl de plek qua inheemse vegetatie van oorsprong geen boombeplanting kent. Hoe zijn deze stadsbomen er gekomen en hoe gaat de stad nu met deze bomen om?

Auteur: Guy Oldenkotte

Met zo'n 10 miljoen inwoners en een omvang van bijna 1700 vierkante kilometers, behoort Johannesburg tot een van de grootste steden op het Afrikaanse continent. De stad is de economische hoofdstad van Zuid-Afrika en is een smeltkroes van culturen en nationaliteiten. Qua stedenbouwkundig patroon valt Johannesburg te vergelijken met de meeste westerse steden; een centrum met veel hoogbouw en omgeven door ringwegen die leiden naar de meeste buitenwijken en voorsteden. Het punt waarop Johannesburg echter afwijkt van westerse steden, is de aanwezigheid van krottenwijken en voormalige townships, hoewel het gemeentebestuur hard werkt om ook die te vervangen door sociale woningbouw.

Savanne

Dankzij een wet die bebouwing van heuveltoppen verbiedt, is Johannesburg vanuit de lucht gezien bijzonder groen. Maar ook in de vele tuinen, parken en langs wegen staan tegenwoordig bijzonder veel bomen. De Parken en Plantsoenendienst van de gemeente Johannesburg schat dat zo'n anderhalf miljoen bomen zijn geplant langs de wegen, terwijl bijna

vijf miljoen bomen bij particulieren in de tuin staan. Die begroeiing is echter niet op natuurlijke wijze tot stand gekomen. Voordat de vondst van goud aan het einde van de 19e eeuw leidde tot de stichting van Johannesburg, was gras het enige dat echt wilde groeien in het gebied. 'Johannesburg is gesitueerd in het 'bush-veld' gebied; een savanneachtige omgeving waar gras domineerde,' zegt Walter Barker van de Boom Society van Zuidelijk Afrika. 'Bomen kwamen hier voorheen nauwelijks voor, omdat de jaarlijkse veldvuren als gevolg van blikseminslag voorkwamen dat bomen echt konden groeien.'

Aanplant-rush

De vondst van goud bracht hier echter verandering in. 'De mijnindustrie die daarmee op gang kwam, had grote behoefte aan bomen voor onder meer houtlevering voor het stutten van de mijnschachten en het stoken van de vuren voor de machines, verwarmingen en keukens,' vervolgt Barker. 'De wijk die tegenwoordig Saxonworld heet, was destijds een plantage voor bomen en heette oorspronkelijk Sachsenwald, vernoemd naar de bosrijke omgeving in Duitsland. Na de Eerste Wereldoorlog werd die

naam veranderd naar Saxonworld.' Behalve de industrie deed ook de welvaart van de stad de vraag naar bomen toenemen. 'Mensen woonden in huizen met tuinen die aanzienlijk groter waren dan in Europa destijds. Veel tuinen werden verfraaid met bomen, maar er werden ook veel fruitbomen geplant om zo in de eigen behoeften te kunnen voorzien. Bomen boden natuurlijk ook de ultieme beschutting en verkoeling tegen de priemende zon en de hoge zomertemperaturen waartegen de eerste Europeanen die naar Zuid-Afrika kwamen niet echt bestand waren.' Vandaag de dag telt de stad meer dan 11 miljoen bomen met een ruime variatie aan soorten. 'In Johannesburg vind je meer verschillende boomsoorten dan in heel Europa tezamen,' stelt Barker. 'De stad mag zich dan ook met recht het grootste door mensen geschapen bos noemen.'

Beplanting met nut

De beplanting verraadt nog veel van de historie en groei van de stad. 'Joubert Park ligt direct naast het oudste en belangrijkste station van Johannesburg. Hier kwamen vroeger veel mensen met paard en wagen om mensen of goederen op te halen of weg te brengen. Er waren daarom

veel paardenstallen in de directe omgeving en om de vliegen weg te houden plantte men destijds de zogenaamde peperbomen, die je vandaag de dag nog kunt zien in Joubert Park,' zegt Alan Buff van de Plantsoendienst van Johannesburg. 'Toen de stad eenmaal begon te groeien en er wegen en lanen werden aangelegd, verkoos

men exoten boven lokale bomen, omdat veel lokale boomsoorten doorns en stekels hebben die de banden van auto's konden beschadigen of voetgangers konden verwonden,' aldus Buff. 'Daarnaast boden bomen een uitstekende oplossing tegen het stof waarover met name de rijken klaagden die in Doornfontein woonden. Door

het lageregelegen Hillbrow-dal te beplanten, werd verstuiwing tegengegaan, waardoor zij optimaal konden genieten van het prachtige uitzicht dat zij hadden.'

Groen als scheiding tussen 'arm' en 'rijk'

Ironisch genoeg zijn het juist de bomen die, bijna twintig jaar na de afschaffing van Apartheid, nog altijd bijdragen aan de tastbare scheiding tussen 'zwart' en 'blank' ofwel 'arm' en 'rijk'. Waar de beter gestelden tegenwoordig leven in een weelde van groen in een van de vele buitenwijken, zijn het met name de voormalige townships en krottenwijken waar bomen pas onlangs hun intrede hebben gedaan. 'Het was aanvankelijk niet de bedoeling dat mensen lang in de township zouden blijven wonen, omdat ze geacht werden terug te keren naar hun dorpen zodra hun contract beëindigd was,' zegt Buff. 'Aanleg van parken en het verbeteren van de leefomgeving werd daarom tijdens de Apartheid niet overwogen.' Sinds 2006 probeert de gemeente hier verandering in te brengen. In de aanloop naar het WK-voetbal in 2010 werden ruim 200.000 bomen geplant in deze wijken. 'Dat is echter makkelijker gezegd dan gedaan. Trottoirs zijn niet of nauwelijks aanwezig in de voormalige townships en zijn vaak niet breed genoeg voor het planten van bomen. Bovendien liggen veel voorzieningen, zoals riolen en de waterleiding, vlak onder het maaiveld, waardoor de wortels van de bomen voor problemen zorgen.' Veel van de nieuwe bomen werden daarom geplant in diverse parken die verspreid over Soweto werden aangelegd.

Problemen

Veel van de bomen die aanvankelijk werden geplant, werden geïmporteerd vanuit Europa en Zuid-Amerika. Begin vorige eeuw voorzag mijnhandelaar Lionel Phillips de problemen die dit uiteindelijk met zich zou meebrengen. 'Vanwege het klimaat leven bomen hier korter dan in Europa,' legt Walter Barker uit. 'In de afgelopen paar jaar zijn er al verschillende eiken omgevalen die nog geen honderd jaar oud waren. Dat is een zorgelijke ontwikkeling.' Ook zijn bomen tegenwoordig steeds vaker een belemmering bij de groei van de stad. Nu wegen verbreed moeten worden om ruimte te bieden aan het groeiend aantal voertuigen en kleine parken worden opgedoekt ten behoeve van woningbouw, komt de bevolking steeds vaker in opstand tegen het kappen van bomen. 'De oude tuinen van weleer komen steeds meer in de verdrukking. De huidige

Zeker in de binnenstad spelen parken een belangrijke rol in de ontspanning.

Vanuit de lucht is goed te zien hoe groen Johannesburg is.

Een boom zoals de Jacaranda mag tegenwoordig niet meer geplant worden.

generatie van landschapsarchitecten probeert nog te vaak om grote bomen op kleine stukjes grond in stand te houden, maar uiteindelijk zal een aanzienlijk aantal geveld moeten worden om schade aan woningen en voorzieningen te voorkomen.' Toch denkt landschapsarchitect Anton Comrie van Greeninc niet dat de aanblik van Johannesburg drastisch zal veranderen in de komende jaren. 'Als je kijkt naar de wijken in het noorden, waar er een grote variatie is aan bomen, dan verwacht ik niet dat dit verandert. Misschien zal het zuiden van de stad (daar waar Soweto ligt) qua aanblik wel veranderen nu men er de laatste jaren bijzonder veel bomen heeft geplant, maar voor de rest valt het mee.'

Verbod op exoten

Comrie wordt echter voor lastige situaties geplaatst bij vervanging van bomen, sinds het ministerie een wet heeft afgekondigd die het gebruik en de kweek van exoten verbiedt. Een populaire boom als de Jacaranda is een exoot en mag men tegenwoordig niet meer planten. In Johannesburg is dat niet zo'n probleem. Pretoria daarentegen, heeft het verzoek ingediend bij het ministerie om vrijstelling te krijgen van deze wet. Jacarandas vind je daar overal in de stad en Pretoria wordt niet voor niets 'stad van de Jacarandas' genoemd. Het zou voor Pretoria daarom dodelijk zijn als ze daar niet langer Jacarandas mogen planten. Comrie: 'We onder-

vinden wel steeds vaker problemen in bomenlanen waar we een boom moeten vervangen, maar waarvoor we niet langer de originele soort mogen gebruiken, maar juist gebruik moeten maken van lokale varianten. Dat oogt raar. Maar misschien moeten we ook wel accepteren dat we daarmee over 20 á 25 jaar een nieuwe bomenlaan daar hebben met alleen maar lokale bomen.' Bomen beginnen te botsen met de ondergrond Comrie voorziet dat de discussie nog wel een aantal jaren voortduurt. 'Sinds de meeste mijnen in Johannesburg zijn gesloten, wordt er niet langer water weggepompt, waardoor het grondwater aan het stijgen is. Dat levert voor een aantal soorten bomen problemen op. Daarnaast is een uitgebreid bladerendak lastig voor het onderhouden van voorzieningen, zoals stroom- en telefoonvoorzieningen, waarvan veel kabels nog bovengronds lopen. Mensen verwachten echter dat hun service onveranderd blijft, terwijl er niets mag worden gedaan om dat te handhaven door middel van het kappen of flink inkorten van bomen. Dat wil nog wel eens discussie opleveren.'

Die discussie lijkt tegenwoordig zelfs steeds feller te worden, heeft Comrie het idee. 'In wijken met historische bomenlanen zie je de bewoners steeds feller in opstand komen wanneer men bomen wil kappen. Dat is begrijpelijk. Maar Johannesburg heeft de afgelopen jaren, net als

vele andere steden, veel infrastructurele projecten in gang gezet. En dan wil het wel eens botsen met de bomen.'

Veranderende perceptie

Die strijd heeft echter ook bijgedragen in de erkenning van het nut en de waarde van bomen. Volgens Comrie was er in het verleden weinig erkenning voor bomen, maar komt daar tegenwoordig steeds meer verbetering in. 'Men begint de historische waarde steeds meer te erkennen. In het verleden werden bomen die in de weg stonden, simpelweg gekapt in plaats van ze te verplaatsen of tijdelijk op te slaan. Dat was de meest simpele oplossing. Tegenwoordig gaat men daar gelukkig wat anders mee om.' En terwijl de stad steeds verder groeit en Plantsoenendienst nog altijd de ambitie heeft om meer bomen binnen de bestaande gemeente grenzen te planten, zal Johannesburg voorlopig nog fier aan top staan op de lijst van 'groene' wereldsteden.

Bas van der Velden

Hemelsbreed 9.000 kilometer weg, de problemen zijn net zo divers van aard als bij ons. Mooi om te lezen dat de bevolking ook daar steeds meer waarde hecht aan groen.

Jules Sondeijker

Na de aanplant-rush volgt meestal de bezuinigingsronde. Is dat voor Johannesburg de volgende fase?

Stuur of twitter dit artikel door!

Scan of ga naar:

<http://www.boomzorg.nl/artikel.asp?id=19-4401>